

DOI: 10.31617/2.2025(53)02
УДК 339.13.012:331.101(477)=111

БИЦЮРА Юрій,
к. е. н., доцент,
доцент кафедри економіки
та підприємництва
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01054, Україна
yu.v.bitsura@npu.edu.ua

ІЛЮХІНА Васи́лна,
викладач кафедри економіки
та підприємництва
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01054, Україна
ivv.vasilina@npu.edu.ua

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Розглянуто конкурентні переваги ринку праці в Україні, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації та сучасних викликів. Актуальність теми обумовлена посиленням конкуренції щодо кваліфікованої робочої сили на міжнародному рівні, впливом глобалізації, демографічними змінами та технічним прогресом. Метою дослідження є аналіз ключових конкурентних переваг ринку праці України, а також розроблення рекомендацій щодо їх зміцнення в умовах глобалізації та цифрової трансформації економіки. Основою дослідження є гіпотеза про те, що Україна має такі суттєві конкурентні переваги: висока освіченість населення, розвинений ІТ-сектор і стратегічне географічне положення. Однак ці переваги можуть бути знецінені через низький рівень продуктивності праці, що веде до втрати кваліфікованих кадрів, а недостатнє фінансування людського капіталу стримує розвиток навичок, обмежує потенціал робочої сили й спричинює масову трудову міграцію. Обґрунтовано, що запровадження системних реформ у сфері освіти, соціальної політики та інфраструктури ринку праці зможе забезпечити посилення конкурентних переваг вітчизняного ринку праці. Методологічною основою дослідження є використання загальнонаукових підходів, як-от: аналіз статистичних даних, системний підхід і порівняльний аналіз. Застосовано дані Державної служби статистики

BYTSIURA Yurii,
PhD (Economics),
Associate Professor at the Department
of Economics and Entrepreneurship
Mykhailo Dragomanov State University
of Ukraine
9, Pyrohova St., Kyiv, 01054, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5499-9102

ILYUKHINA Vasylyna,
Lecturer at the Department of Economics
and Entrepreneurship
Mykhailo Dragomanov State University
of Ukraine
9, Pyrohova St., Kyiv, 01054, Ukraine
ORCID: 0009-0005-8788-7875

COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE LABOR MARKET IN UKRAINE

The article is devoted to the research of the competitive advantages of the labor market in Ukraine, which determine the enhancement of the national economy's competitiveness in the context of globalization and modern challenges. The relevance of the topic is driven by the intensifying competition for skilled labor at the international level, the influence of globalization, demographic changes, and technological progress. The aim of the research is to analyze the key competitive advantages of Ukraine's labor market and to develop recommendations for strengthening them in the context of globalization and the digital transformation of the economy. The research is based on the hypothesis that Ukraine possesses significant competitive advantages, such as a highly educated population, a developed IT sector, and strategic geographical location. However, these advantages can be neutralized by low labor productivity, insufficient investment in human capital, and large-scale labor migration. It is assumed that the introduction of systemic reforms in education, social policy, and labor market infrastructure can strengthen the competitive advantages of Ukraine's labor market. The research methodology is based on the use of general scientific approaches, including statistical data analysis, a systematic approach, and comparative analysis. Data from the State Statistics Service of Ukraine, international organizations, and analytical reports are used. The authors have conducted a SWOT analysis of the labor market's competitive

України, міжнародних організацій та аналітичних звітів. Проведено SWOT-аналіз ринку праці, що дав змогу оцінити стан та виявити ключові фактори, які впливають на його розвиток. Зазначено, що Україна має високий потенціал для зміцнення конкурентних переваг ринку праці, зокрема через розвиток "зеленої" економіки, модернізацію освітніх програм і стимулювання інновацій. Надано конкретні рекомендації для державних органів, що сприятимуть зменшенню трудової міграції, збільшенню інвестицій у людський капітал та покращанню умов праці. Обґрунтовано науковий і практичний внесок у розуміння конкурентних переваг ринку праці України, що надає можливість розробити стратегії для їх ефективного використання у сучасних умовах.

Ключові слова: ринок праці, робоча сила, конкурентні переваги, заробітна плата, міграція робочої сили.

advantages, which identified its strengths and weaknesses, as well as opportunities and threats for development. The results of the research have been revealed that Ukraine has significant potential to enhance its labor market's competitive advantages, particularly through the development of a "green" economy, modernization of educational programs, and stimulation of innovation. The practical significance of the research lies in formulating recommendations for government bodies to reduce labor migration, increase investment in human capital, and improve working conditions. The research makes a scientific and practical contribution to understanding the competitive advantages of Ukraine's labor market and provides a basis for developing strategies for their effective utilization under modern conditions.

Keywords: labor market, workforce, competitive advantages, wages, labor migration.

JEL Classification: E01, E20, L16.

Вступ

У сучасному світі загострюється конкуренція за висококваліфіковану робочу силу та інвестиційні ресурси. Підвищення конкурентних переваг ринку праці (КППР) набуває для України стратегічного значення, оскільки цей важливий елемент економічної системи відображає основні соціально-економічні процеси та формує передумови для досягнення цілей сталого розвитку.

Актуальність дослідження обумовлена декількома факторами: глобалізація (інтеграція України в світову економіку посилює конкуренцію на ринку праці, вимагаючи постійного підвищення кваліфікації та адаптації до міжнародних стандартів); демографічні зміни (зменшення чисельності населення працездатного віку та старіння населення потребують розроблення нових підходів до управління людськими ресурсами); технологічні зміни (швидкий розвиток технологій призводить до зміни структури попиту на професії, що вимагає перекваліфікації та підвищення цифрової грамотності працівників); геополітичні виклики (війна в Україні та її наслідки для економіки посилюють актуальність дослідження проблем на ринку праці).

Посилення КППР є одним з основних факторів конкурентоспроможності національної економіки. Цей аспект визначає важливість здатності працівників відповідати вимогам сучасного ринку праці і відіграє значну роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку суспільства. КППР, з одного боку, характеризуються високим рівнем освіти та кваліфікації працівників, що робить економіку продуктивнішою та ефективнішою, забезпечуючи виробництво високоякісних товарів і послуг. Це також сприяє залученню іноземних інвестицій і

розширенню можливостей для експорту. Висока конкурентоспроможність ринку праці (РП) також підвищує рівень зайнятості, що сприяє соціальному розвитку країни.

З іншого боку, праця повинна бути гнучкою та здатною адаптуватися до змін в умовах трудових відносин та технологічного розвитку. Ця здатність до адаптації може сприяти інноваціям та розвитку нових галузей, що робить економіку більш конкурентоспроможною. Крім того, КППРП впливають на здатність країни залучати талановитих фахівців та іноземні інвестиції. Країни, які мають високорозвинений РП, стають привабливими для трансферу знань та інновацій.

РП є складовою економічної системи країни й відображає основні соціально-економічні процеси, що відбуваються в державі. Стан цього ринку є одним з головних факторів, що визначають стан національної економіки в цілому, методи макроекономічного регулювання та ефективність соціальної політики.

Процеси глобалізації, з одного боку, і обмеженість факторів економічного розвитку (інвестицій, кваліфікованої робочої сили тощо), з іншого, об'єктивно зумовлюють конкуренцію між країнами за створення сприятливих умов для залучення людського капіталу. З підвищенням рівня та якості життя людей зростає значення не лише економічних, а й соціальних, екологічних та інших аспектів конкурентоспроможності. За цих умов конкурентоспроможність стає вирішальним чинником інноваційного розвитку економіки та однією з основних цілей стратегії розвитку країни.

У ХХІ ст. поняття конкурентоспроможності набуло важливого значення при оцінці місця країни у світовій економіці. Ключова роль КППРП у сучасному світі пояснює зростаючий інтерес до дослідження цієї економічної категорії. Актуальність дослідження зростає з формуванням ринкових відносин та створенням конкурентного середовища. Така позиція має науковий і практичний інтерес.

Через стан та проблеми ринку РП в національній економіці необхідно підвищити його конкурентоспроможність, що сприятиме його розвитку і, отже, підвищенню рівня конкурентоспроможності національної економіки загалом.

Питання підвищення конкурентоспроможності в сучасному ринку робочої сили розглядалось багатьма вченими-економістами. Зокрема наголошено на суттєвих змінах на РП, де все більшої ваги набирають сучасні форми зайнятості (Азьмук та ін., 2022). Посилюється системна криза на РП через значні міграційні процеси, що вже зараз становлять небезпеку для КППРП в Україні (Варналій та ін., 2022), воєнна агресія з боку росії та значні руйнування ще посилюють тенденції до відтоку високоосвічених працівників (Лібанова та ін., 2022). Глобалізаційні процеси ще до початку активної фази воєнних дій мали визначальний вплив на формування тенденцій на РП України (Сандугей, 2020; Петрова та ін., 2021). Збереження кадрового потенціалу, посилення

якості та системності освіти стане шляхом підвищення КППП України (Лісогор & Руденко, 2022). Низька конкурентоспроможність вітчизняного РП та низька інших умов, що змушує працівників мігрувати в пошуках кращих умов до застосування власної праці, часто є проблемою для країн-донорів і приймаючих країн, а також для особистого добробуту працівників (Kowalik et al., 2023). У працях вітчизняних і закордонних учених досліджено теоретичні та практичні аспекти формування ринку робочої сили та його складових, зокрема роль і значення людини в сучасній виробничій системі, а також проблеми щодо формування людського капіталу та конкурентних переваг ринку праці. Однак ці дослідження не зменшили актуальності подальших досліджень у цьому напрямі.

Метою дослідження є визначення та характеристика ключових конкурентних переваг ринку праці України, а також розроблення рекомендацій щодо їх зміцнення в умовах глобалізації та цифрової трансформації економіки. Висунуто гіпотезу, що Україна має такі суттєві конкурентні переваги, як висока освіченість населення, розвинений ІТ-сектор і стратегічне географічне положення. Однак ці переваги можуть бути знецінені через низький рівень продуктивності праці, недостатнє фінансування людського капіталу та масову трудову міграцію.

Під час проведення дослідження використано матеріали Державної служби статистики України, Всесвітнього економічного форуму, опрацьовано звіти міжнародних організацій та наукові праці вчених з проблем КППП. Методологія дослідження полягає у комплексному використанні загальнонаукових методів, а саме: наукової абстракції, теоретичного узагальнення, індукції та дедукції, системного підходу, статистичний. Для вивчення сучасного стану ринку робочої сили застосовано методи систематизації тенденцій його розвитку як складової вітчизняної економіки та порівняння отриманих даних, індукційний метод для формулювання узагальнень і теоретичних висновків на основі досліджених фактів.

Основний розділ статті складається з трьох частин, в яких проаналізовано сучасний стан ринку праці України, проведено *SWOT*-аналіз конкурентних переваг вітчизняного ринку праці, висвітлено головні напрями посилення КППП в Україні.

1. Аналіз сучасного стану ринку праці України

Конкурентні переваги ринку праці – це сукупність факторів і характеристик, що відрізняють його від ринків праці інших країн та роблять його привабливішим для інвесторів, працівників і роботодавців. Ці переваги можуть мати якість робочої сили, рівень оплати праці, умови праці, соціальний захист, можливості професійного розвитку, розвиненість інфраструктури, законодавчу базу та інші фактори, що впливають на ефективність функціонування ринку праці.

Факторами, що впливають на формування національного ринку робочої сили, є демографічна ситуація, наявність трудового потенціалу, густота населення, міграційні процеси, нестабільна військово-політична ситуація тощо.

З наведених на *рис. 1* даних видно, що РП України, навіть до початку повномасштабного воєнного вторгнення, перебуває під впливом соціально-економічної ситуації в країні (війна та пандемія), що була напруженою та супроводжувалась скороченням попиту на робочу силу. Хоча офіційної інформації про рівень зайнятості від Державної служби статистики України за 2022–2023 рр. ще не опубліковано, але, згідно з даними Українського інституту майбутнього, на початок 2022 р. в Україні проживало 37.6 млн людей. З 24 лютого 2022 р. з України виїхало 20.7 млн осіб, але 12.1 млн з них повернулися до країни. Тож станом на початок травня 2023 р. в Україні проживає 29 млн осіб. З цієї кількості 17 млн є економічно неактивним населенням, і лише 12 млн є економічно активними. З них працюючих у межах 9.1–9.5 млн осіб, тоді як 2.5–2.9 млн осіб вважаються безробітними (Український інститут майбутнього, 2023).

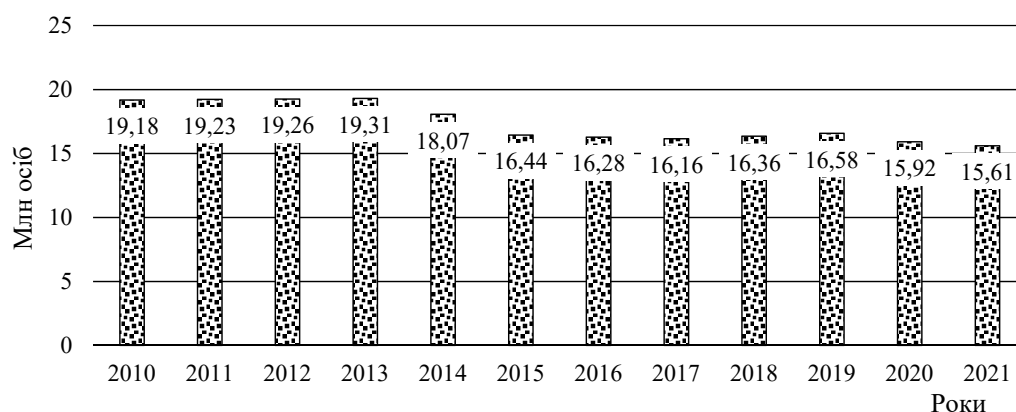

Рис. 1. Динаміка кількості зайнятого населення України віком 15–70 років за 2010–2021 рр.

Джерело: складено авторами за даними (Держстат, б. д.).

За результатами дослідження сучасного стану ринку праці України визначено низку основних його проблем. *По-перше*, це низький рівень заробітної плати. З огляду на сучасний економічний стан в Україні, роль таких традиційних мотивацій, як престижність праці, наявність у ній творчих компонентів, можливість використання додаткових благ тощо, значно зменшилася.

Попри те, що реальна заробітна плата у 2016–2021 рр. зростала, а її номінальний середній рівень для одного працюючого у 2022 р. досяг 14 577 грн/міс., вона все ще залишається на досить низькому рівні порівняно із середньою заробітною платою розвинених країн. Про це свідчить рейтинг країн з рівнем середньомісячної зарплати після вирахування податків за даними порталу *NUMBEO* (б. д.), в якому у

трієці лідерів опинилися Швейцарія (середньомісячна зарплата становить 6 786 дол. США), Люксембург (5 329), Сінгапур (4 924). Також до десятки країн, де отримують найбільшу зарплату у світі, увійшли США, Катар, Данія, Гонконг, Норвегія, Нідерланди та ОАЕ. В Італії середній рівень зарплати становить 1 724 дол. США, в Естонії – 1 638, на Кіпрі – 1 601, у Словенії – 1 455, у Польщі – 1 339, а в Україні – 396 дол. США (лише 78-ме місце). Проте релевантність досліджених даних може бути частково погіршена через високий рівень тінізації української економіки та поширеного в суспільстві явища "заробітної плати в конверті".

З 2014 р. спостерігається значне розходження щодо рівня інфляції та зростання реальних доходів населення, що свідчить про посилення тенденції збідніння, падіння рівня життя працюючої людини (рис. 2). Як наслідок, з одного боку, це призводить до зниження привабливості вітчизняного ринку праці для кваліфікованих та затребуваних працівників, а з іншого – падіння мотивації до підвищення рівня індивідуальної конкурентоспроможності працівників через зменшення інтересу до отримання вищої освіти професійного рівня шляхом навчання впродовж життя.

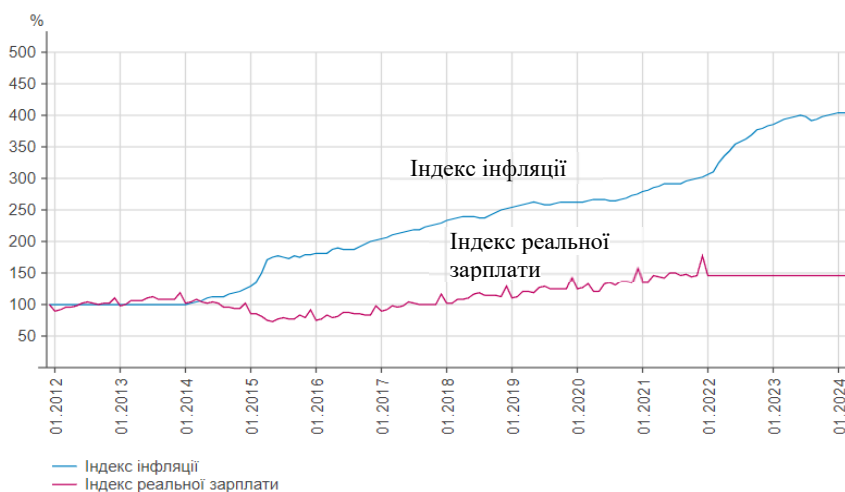

Рис. 2. Динаміка зміни індексів інфляції та реальної зарплати в Україні

Джерело: складено автором на основі даних (Мінфін, б. д.).

По-друге, на ринку праці існує гостра проблема неефективної зайнятості, структурних диспропорцій, невідповідності рівня освіти займаним посадам (наявність рівня освіти або кваліфікації, які не використовуються в професійній діяльності), неконтрольованого відтоку робочої сили за кордон та нелегальної еміграції (через війну в країні), відставання від розвинених країн за рівнем продуктивності праці, чималої частки працівників, які працюють у неформальному секторі економіки; зменшення кількості штатних працівників у всіх галузях і регіонах; значної вимушено неповної зайнятості тощо.

Також простежується дисбаланс між потребами ринку праці та сучасним станом освітньої підготовки. Держава витрачає кошти на

навчання студентів за спеціальностями, які не мають попиту в роботодавців, а потім перенавчає тих самих випускників, які стають на облік у центрах зайнятості. На вітчизняному ринку праці спостерігається феномен, коли висококваліфікованих працівників часто використовують на робочих місцях, де не потрібна значна професійна підготовка. З одного боку, це пов'язано з відсутністю в економіці достатнього попиту на працівників з вищою освітою, а з іншого – дисбалансом в оплаті праці, на користь професій у прибуткових сферах бізнесу, що не потребує вищої освіти.

По-третє, зниження інтелектуального потенціалу вітчизняного ринку праці, що визначає її роль і місце у світовому "табелі про ранги". Свій негативний внесок щодо цієї проблеми роблять і трудові мігранти, і студенти, що їдуть навчатися за кордон й потім залишаються там, працюючи на розвиток економіки інших країн.

Через складну економічну ситуацію в нашій державі продовжується вплив працездатних українців до країн далекого та близького зарубіжжя. Багато вітчизняних фахівців і кваліфікованих робітників виходять на міжнародний ринок праці, шукаючи високооплачувану роботу за кордоном. Особливо тривожною є тенденція виїзду за кордон спеціалістів найвищої кваліфікації, науковців – відбувається так звана інтелектуальна еміграція (або вплив мізків), що призвело до того, що кількість учених-дослідників в Україні скоротилася втричі.

За даними Держприкордонслужби, кількість українців за кордоном збільшилася на 1 830 тис. осіб з 24 лютого 2022 р. до 20 лютого 2023 р., повідомляє Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України (*Libanova & Pozniak, 2023*). Загалом інститут оцінює кількість українців за кордоном приблизно в 5 млн осіб разом з тими, хто виїхав під час повномасштабного вторгнення та незадовго до його початку.

З 24 лютого 2022 р. через воєнні дії майже третина населення України покинули власні домівки, виїхали за кордон або перемістилися до безпечніших центральних та західних регіонів країни. Здебільшого тимчасово переміщені особи мали вищу освіту (46% загальної кількості респондентів), професійно-технічну (29%), повну загальну середню освіту – 21% респондентів (*UNHCR, 2022, 26 жовтня*). Ці дані свідчать про загрози економічній та соціальній безпеці країни, пов'язані зі значним впливом найбільш продуктивних і кваліфікованих груп населення (*Лісогор & Руденко, 2022*).

Міжнародна бізнес-школа *INSEAD* і *Portulans Institute* проводять оцінювання країн за глобальною конкурентоспроможністю талантів. У рамках дослідження у структурі інтегрального індексу обчислюється й рівень "стримування впливу мізків" як індикатор міграційної безпеки держави. За підсумками звіту 2021 р., значення цього субіндексу в Україні вкрай низьке (Україні надали оцінку у 2.50 із 7, або 119 позицію серед 134 країн), несуттєво змінившись порівняно з 2016 р. (оцінка 2.52 з 7, що відповідає 109 позиції серед 119 країн). Найвищі показники за цим субіндексом щороку мають Швейцарія, США, Сингапур, Норвегія

й ОАЕ (INSEAD, 2021). Попри високий інтелектуальний потенціал України (загальна освіченість населення, частка випусників високої кваліфікації, забезпеченість науковцями, інженерами, IT-фахівцями), постійний "відплив мізків", безумовно, загрожує інтелектуальним "знекровленням" через неспроможність держави протидіяти міграційним втратам кваліфікованих кадрів і, як наслідок, перспективою технологічного відставання країни за умови збереження негативних тенденцій. Усе це в сукупності призводить до значних дисбалансів і диспропорцій на національних ринках праці, наростання соціальної вразливості й напруження, звуження можливостей забезпечення конкурентоспроможності економік країн у глобальній економічній системі (Варналій та ін., 2022).

2. SWOT-аналіз конкурентних переваг ринку праці в Україні

Вивчаючи проблеми вітчизняного ринку праці здійснено *SWOT*-аналіз конкурентних переваг ринку праці в Україні.

Переваги.

- Високий рівень освіченості населення. Україна має одну з найвищих часток населення (понад 29%) (Держстат, б. д.) з вищою освітою серед країн Європи, що створює базу для кваліфікованої робочої сили.
- Розвинений IT-сектор. Сектор інформаційних технологій стрімко розвивається і є одним з найприбутковіших в експорті послуг, що приваблює інвесторів. У 2023 р. експорт IT-послуг перевищив 3.4 млрд дол. США (Держстат, б. д.), що свідчить про високий рівень компетенцій українських фахівців у цій галузі.
- Конкурентоспроможна вартість робочої сили. Порівняно низька заробітна плата при високому рівні кваліфікації робить Україну привабливою для іноземних компаній, що прагнуть зменшити витрати. Україна залишається серед країн з найнижчим рівнем середньої заробітної плати в Європі, що стимулює міграцію кваліфікованих кадрів за кордон.
- Вигідне географічне розташування. Зручне транспортне сполучення, близькість до європейських ринків та підписання Угоди про асоціацію з ЄС відкривають для України можливості інтеграції в європейський економічний простір. Це створює сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій та розширення ринків збуту.
- Природні ресурси та аграрний потенціал. Україна володіє значними природними ресурсами та родючими ґрунтами, що створює конкурентні переваги в аграрному секторі. У 2021 р. Україна входила до трійки найбільших експортерів зернових культур у світі (Держстат, б. д.). Велика кількість робочих місць у сільськогосподарському секторі забезпечується завдяки родючим ґрунтам і великим обсягам експорту сільгосппродукції.
- Гнучкість та адаптивність. Українці демонструють високу здатність до адаптації до нових умов та змін на ринку праці.

Недоліки.

- Низький рівень продуктивності праці. Продуктивність праці в Україні становить лише 20–30% рівня країн Західної Європи. Основні причини – застарілі технології, недостатнє впровадження інновацій і низький рівень автоматизації.
- Низька заробітна плата та відтік кваліфікованих кадрів. Середня заробітна плата в Україні значно нижча за рівень у країнах ЄС, що призводить до відтоку кваліфікованих кадрів. Масова трудова міграція зумовлює дефіцит фахівців у ключових галузях, зокрема в медицині, ІТ, інженерії.
- Низький рівень соціального захисту. Недостатній рівень соціального захисту працівників може призводити до соціальної напруги та зниження мотивації.
- Нерівномірний розвиток регіонів. Значна частина робочих місць сконцентрована у великих містах, тоді як у сільській місцевості спостерігається високий рівень безробіття.
- Слабка інфраструктура ринку праці. Недостатній розвиток служб зайнятості та кар'єрних центрів ускладнює пошук роботи та підбір кваліфікованого персоналу.
- Висока корупція та регуляторні бар'єри. Корупція та надмірна бюрократія створюють перешкоди для інвесторів та підприємців, що обмежує розвиток ринку праці.
- Нестабільність воєнної та політичної ситуації. Війна та політична нестабільність відлякує інвесторів і створює невизначеність для бізнесу.

Можливості.

- Залучення іноземних інвестицій. Реформи у сфері бізнесу та економіки можуть збільшити притік іноземного капіталу, особливо в стратегічні галузі.
- Розвиток "зеленої" економіки. Інвестиції у відновлювану енергетику та екологічно чисті технології створюють нові робочі місця та знижують енергетичну залежність.
- Інтеграція в Європейський Союз. Угода про асоціацію з ЄС надає доступ до ринків праці та інвестиційних ресурсів країн Європи. Наближення до стандартів ЄС відкриває нові можливості для українських компаній і працівників.
- Розвиток цифрової економіки та цифровізація ринку праці надає нові можливості для створення робочих місць та підвищення продуктивності праці. Розвиток платформ для онлайн-працевлаштування та дистанційної роботи сприятиме доступності робочих місць.
- Державні програми підтримки підприємництва. Розвиток малого та середнього бізнесу стимулює зайнятість і створює конкурентоспроможні умови.
- Зростання попиту на українську продукцію. Попит на українську продукцію, особливо в аграрному секторі в умовах продовольчої кризи, може зростати на світовому ринку.

- Розвиток туризму. Україна має значний потенціал для розвитку туризму, що може створити нові робочі місця й привабити іноземних туристів та інвесторів.

Загрози.

- Трудова міграція до інших країн. Висока оплата праці та кращі соціальні умови за кордоном стимулюють відтік кваліфікованих кадрів.
- Політична та економічна нестабільність в Україні знижують інвестиційну привабливість ринку праці.
- Кризові явища у світовій економіці. Глобальні рецесії або пандемії можуть знизити попит на вітчизняну продукцію, робочу силу та обсяги іноземних інвестицій.
- Конкуренція з іншими країнами Європи. Україна стикається з конкуренцією з боку інших країн, які завдяки застосуванню нових технологій мають вищу якість продукції за нижчою собівартістю виробництва. Крім того, Польща, Румунія та інші країни пропонують схожі умови для інвесторів, але з більш розвинутою інфраструктурою.
- Дефіцит професійних компетенцій. Освітня система не завжди відповідає потребам сучасного ринку праці, що призводить до дефіциту фахівців з потрібними компетенціями.
- Технологічні зміни. Швидкий розвиток технологій може призвести до автоматизації виробництва та зниження попиту на деякі професії.

Проведений *SWOT*-аналіз демонструє, що ринок праці в Україні має як переваги, так і недоліки. Для успішного розвитку необхідно зосередитися на посиленні сильних аспектів, усуненні слабких, використанні можливостей та мінімізації загроз.

3. Основні напрями посилення конкурентних переваг ринку праці в Україні

SWOT-аналіз також дає змогу вчасно реагувати на загрози, виклики та визначити пріоритетні напрями розвитку ринку праці України.

Перший. Стимулювання підвищення рівня виробництва й конкурентоспроможності вітчизняної продукції, передусім високотехнологічної, що ґрунтується на політиці уряду, спрямованій на підтримку національних виробників, можливо, на їх державному фінансуванні або інституційній мотивації до впровадження інновацій та залучення інвестицій.

Другий. Забезпечення ефективної зайнятості, що здійснюється відповідно до вимог інтенсивного типу відтворення та критеріїв економічної доцільності й соціальної результативності. Кваліфікація й витрати на освіту працівників мають відповідати їх продуктивності праці та рівню заробітної плати. Це передбачає низку заходів держави щодо приведення у відповідність програм закладів освіти й одночасне стимулювання підприємств до створення високоінноваційних робочих місць.

Третій. Стимулювання постійного підвищення конкурентоспроможності кожного працівника, що забезпечить конкурентні переваги національної економіки в цілому та охопить такі напрями, як запровадження на підприємствах сучасного менеджменту, підвищення мінімальної заробітної плати, зниження різниці в оплаті праці державного і приватного секторів.

Четвертий. Запровадження заходів і цілеспрямована робота влади з детінізації зайнятості, що підвищить соціальний та правовий захист працівників.

П'ятий. Зростання якості освітніх послуг передбачає впровадження таких заходів, як реформування освітньої системи для вдосконалення освітнього процесу та підвищення компетентності випускників, збільшення частки витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи до максимально можливого рівня в умовах дефіциту державного бюджету, але з урахуванням пріоритетності повоєнного відновлення української економіки на засадах інновацій і модернізації, налагодження зв'язку між освітянами та роботодавцями для адаптації освіти до потреб ринку праці, стимулювання наукових досліджень у закладах освіти, які є основою університетської підготовки, для розвитку наукового потенціалу країни, підвищення якості організації виробничої практики студентів через поліпшення матеріально-технічної бази закладів освіти.

Глобалізація впливає на вітчизняний РП через поширення інформаційно-комунікаційних технологій, міграцію робочої сили та діяльність іноземних компаній. У зв'язку з цим необхідним є вжиття заходів щодо регулювання впливу глобалізації на РП в Україні, зокрема прискорення розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій; забезпечення підвищення мобільності вітчизняної робочої сили; зростання ефективності функціонування інфраструктури РП; забезпечення умов внутрішньодержавної міграції як альтернативи зовнішній; підвищення ефективності входження у світовий освітній простір.

Поширення глобалізаційних процесів обумовлює вільний обмін робочою силою між країнами. З огляду на це, важливого значення набуває підвищення мобільності праці з урахуванням національних інтересів. Задля забезпечення мобільності праці варто здійснити регулювання у напрямі вдосконалення міграційної політики та міграційного законодавства, зокрема необхідним вбачається розроблення проактивної політики регулювання міграції у сфері як експорту, так і імпорту робочої сили, що забезпечувало б захист національних інтересів України в умовах входження до світового ринку праці. З цією метою необхідно використати міжнародний досвід регулювання трудової міграції, тобто сприяння скороченню безробіття й покращанню ситуації на національних ринках праці, у тому числі: отримання освіти за кордоном чи підвищення кваліфікації; запобігання відпливу висококваліфікованих кадрів за кордон; забезпечення поворотного характеру міграції; захист прав та інтересів працюючих мігрантів; залучення в країну висококваліфікованої іноземної робочої сили.

Ще одним пріоритетним напрямом забезпечення мобільності праці є підвищення ефективності функціонування інфраструктури РП. У цьому напрямі варто створити спеціалізовані біржі праці, що займалися б питаннями посередництва з наймання українських громадян на роботу за кордоном, що брали б на себе функцію підбору робочих місць, укладання контрактів, гарантували б додержання угод стороною, що приймає. Крім того, необхідно посилити контроль за діяльністю фірм-вербувальників, що значною мірою запобігало б загрозі українським трудовим мігрантам опинитися у безправному становищі за кордоном, та відкрити у країнах, де працює найбільша частка українських заробітчанин, у т. ч. нелегально, центрів з нагляду за умовами їх зайнятості. До того ж важливим є розвиток інституту ліцензування господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні громадян України за кордоном.

Європейський вектор інтеграції України потребує впровадження низки позитивних змін на ринку праці. Серед них – приведення трудового законодавства до стандартів ЄС, розвиток (якісно та кількісно) робочих місць, створення сприятливого інвестиційного клімату і підвищення продуктивності праці. Також важливо посилювати соціальну відповідальність бізнесу, підвищувати фінансову грамотність та бізнес-культуру суспільства, стандарти якості життя населення.

Попри деякі позитивні зміни в освітній системі, в Україні відчутний дисбаланс між рівнем та якістю освіти й потребами РП. Скорочення кількості технічно підготовлених спеціалістів і застаріле обладнання технічних університетів призвели до зниження конкурентоспроможності молодих фахівців на промисловому ринку праці порівняно з європейськими колегами. Крім того, втрата переваг у математичній підготовці обмежує можливості працевлаштування за кордоном. Демографічні зміни призводять до постійного зменшення кількості випускників закладів вищої освіти, що може спричинити напруженість на РП.

З метою забезпечення ефективної інтеграції у світовий РП важливим є не лише підвищення ефективності функціонування цього ринку, а формування конкурентних переваг ринку праці. Цей ринок має бути привабливим як для вітчизняних працівників (що сприятиме зменшенню міграції висококваліфікованої робочої сили), так і для іноземної робочої сили (що приведе до збільшення припливу висококваліфікованих працівників в Україну).

Висновки

Україна має значний потенціал для зміцнення своїх конкурентних переваг на ринку праці. Однак Україна стикається з проблемами низького рівня конкурентних переваг ринку: низька продуктивність праці, низький рівень заробітної плати, недостатній рівень інвестицій у людський капітал, недостатньо розвинена інфраструктура ринку праці, корупція та відтік кваліфікованих кадрів за кордон. Це свідчить про необхідність реформ та інвестицій у підвищення ефективності економіки.

SWOT-аналіз конкурентних переваг ринку праці в Україні дав змогу визначити:

переваги: високий рівень освіченості населення, розвинений IT-сектор, конкурентоспроможна вартість робочої сили, вигідне географічне розташування, природні ресурси та аграрний потенціал, гнучкість та адаптивність;

недоліки: низький рівень продуктивності праці, низька заробітна плата та відтік кваліфікованих кадрів, низький рівень соціального захисту, нерівномірний розвиток регіонів, слабка інфраструктура ринку праці, висока корупція та регуляторні бар'єри, нестабільність військової та політичної ситуації;

можливості: залучення іноземних інвестицій, розвиток "зеленої" економіки, інтеграція в Європейський Союз, розвиток цифрової економіки та цифровізація ринку праці, державні програми підтримки підприємництва, зростання попиту на українську продукцію, розвиток туризму;

загрози: трудова міграція до інших країн, політична та економічна нестабільність, конкуренція з іншими країнами Європи, дефіцит професійних компетенцій, технологічні зміни.

Визначено основні напрями посилення конкурентних переваг ринку праці в Україні.

Інвестиції в освіту, професійну підготовку та інфраструктуру ринку праці. Впровадження програм перекваліфікації, адаптація освітніх програм до потреб ринку праці та створення нових кар'єрних центрів. Налагодження координації між закладами освіти та роботодавцями щодо посилення практичної спрямованості освітніх програм, забезпечення стажування на виробництві.

Створення сприятливого інвестиційного клімату. Зменшення бюрократії, боротьба з корупцією, спрощення процедур ведення бізнесу.

Стимулювання інновацій та "зеленої" економіки. Підтримка наукових досліджень та розробок, створення технопарків та інноваційних кластерів. Залучення інвестицій у високотехнологічні галузі та екологічно чисте виробництво.

Покращання умов праці. Встановлення мінімальних стандартів оплати та умов праці відповідно до європейських норм.

Розвиток соціальної інфраструктури. Будівництво житла, шкіл, лікарень, розвиток транспортної інфраструктури.

Державна підтримка підприємництва. Створення програм підтримки підприємництва, надання доступу до фінансування. Сприяння створенню малого та середнього бізнесу, особливо у сільській місцевості.

Підвищення прозорості та зниження корупції. Реалізація антикорупційних програм і спрощення адміністративних процедур для інвесторів.

Збільшення експорту українських товарів і послуг. Диверсифікація експорту, підтримка українських виробників на зовнішніх ринках.

Стимулювання повернення мігрантів завдяки сприянню розвитку підприємництва (надання пільг в оподаткуванні прибутку та пільгових кредитів).

Створення нових робочих місць (за допомогою нових підприємств з виробництва військової техніки і зброї).

Створення умов для розширеного відтворення трудового потенціалу національної економіки (завдяки поліпшенню якості медичних послуг).

Реалізація програм забезпечення зайнятості внутрішньо переміщених осіб і ветеранів війни, сприяння професійній перепідготовці та розвитку підприємницьких компетентностей для започаткування бізнесу.

Для реалізації цих цілей важливо адаптувати вітчизняне законодавство до європейських норм і стандартів, дотримуватись принципів Європейської соціальної хартії та загальної декларації прав людини, впроваджувати у сферу зайнятості демократичні принципи та європейську правову культуру. У цьому контексті особливо важливими є ідеї міжнародного регулювання у сфері праці, постійного вдосконалення та розроблення нових стандартів у сфері праці та зайнятості. Ідея ефективної зайнятості на міжнародному рівні може бути основою для міжнародного співробітництва з метою гармонізації соціально-трудової сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCE

Kowalik, Zuzanna, Lewandowski, Piotr, & Kaczmarczyk, Pawel. (2023). *Job Quality Gaps between Migrant and Native Gig Workers: Evidence from Poland*. IZA Discussion Paper No. 16216. <https://ssrn.com/abstract=4471349>; <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4471349>

Libanova, Ella, & Pozniak, Oleksii. (2023). War-driven wave of Ukrainian emigration to Europe: an attempt to evaluate the scale and consequences (the view of Ukrainian researchers). *Statistics in Transition new series*, 24(1), 259–276.

NUMBEO. (n. d.) *Average Monthly Net Salary (After Tax) (Salaries And Financing) by City*. https://www.numbeo.com/cost-of-living/prices_by_country.jsp?displayCurrency=EUR&itemId=105

UNHCR. (2022, October 26). *Displacement Patterns, Protection Risks and Needs of Refugees from Ukraine. Regional Protection Analysis*. <https://data.unhcr.org/en/documents/download/96447>

WEF. (2017). *The Global Competitiveness Report 2016–2017*. http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf

WEF. (2018). *The Global Competitiveness Report 2017–2018*. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>

WEF. (2019). *The Global Competitiveness Report 2019*. https://report-files.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

WEF. (2020). *Methodology and computation of the Global Competitiveness Index*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf

WEF. (n. d.). *The Global Competitiveness Reports 2009–2019*. <https://www.weforum.org/>

<p>Азьмук, Н., Грішнова, О., & Куклін, О. (2022). Цифрова зайнятість: місце України у глобальному розподілі цифрової праці. <i>Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice</i>, 2(43), 380–391. https://doi.org/10.55643/fcactp.2.43.2022.3578</p>	<p>Azmuk, N., Grishnova, O., & Kuklin, O. (2022). Digital employment: Ukraine's place in the global division of digital labor. <i>Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice</i>, 2(43), 380–391. https://doi.org/10.55643/fcactp.2.43.2022.3578</p>
---	--

Варналій, З. С., Васильців, Т. Г., & Левицька, О. О. (2022). Міграційна безпека держави як основа збереження та розвитку її інтелектуального капіталу економіки України. <i>Економіка України</i> , (9), 3–20.	Varnaliy, Z. S., Vasylytsiv, T. G., & Levytska, O. O. (2022). Migration security of the state as a basis for the preservation and development of its intellectual capital of the economy of Ukraine. <i>Economy of Ukraine</i> , (9), 3–20.
Держстат. (б. д.). http://www.ukrstat.gov.ua	State Stat. (n. d.). http://www.ukrstat.gov.ua
Лібанова, Є. М., Позняк, О. В., & Цимбал, О. І. (2022). Масштаб і наслідки Вимушена міграція населення України внаслідок збройної агресії рф. <i>Демографія та соціальна економіка</i> , 2(48).	Libanova, E. M., Pozniak, O. V., & Tsybal, O. I. (2022). Scale and Consequences of Forced Migration of the Population of Ukraine as a Result of Armed Aggression of the Russian Federation. <i>Demography and Social Economy</i> , 2(48).
Лісогор, Л., & Руденко, Н. (2022). Кадровий потенціал забезпечення соціально-економічного розвитку України в сучасних умовах. <i>Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка</i> , 4(221), 19–26. https://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2023/04/Вісник_Економіка_221_19-26.pdf	Lisogor, L., & Rudenko, N. (2022). Personnel potential of ensuring social and economic development of Ukraine in modern conditions. <i>Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University</i> , 4(221), 19–26. https://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2023/04/Вісник_Економіка_221_19-26.pdf
Мінфін. (б. д.). https://www.mof.gov.ua/uk	MinFin. (n. d.). https://www.mof.gov.ua/uk
Петрова, І., Кравченко, І., Лісогор, Л., & Чувардинський, В. (2021). Employment flexibility in Ukraine: advantages and limitations. <i>Financial and credit activity problems of theory and practice</i> , 3(38), 490–498.	Petrova, I., Kravchenko, I., Lisohor, L., & Chuvar-dynskyi, V. (2021). Employment flexibility in Ukraine: advantages and limitations. <i>Financial and credit activity problems of theory and practice</i> , 3(38), 490–498.
Сандугей, В. В. (2020). Вплив глобалізації на формування національного ринку праці. У В. Б. Євтух, О. С. Падалка, Л. А. Підопригора & Ю. В. Бицюра (Ред.), <i>Нова парадигма економічної освіти у контексті інноваційної моделі розвитку вітчизняної освіти</i> . НПУ ім. М. П. Драгоманова.	Sandugey, V. V. (2020). The impact of globalization on the formation of the national labor market. In V. B. Yevtukh, O. S. Padalka, L. A. Pidoprigora & Yu. V. Bytsiura (Eds.), <i>A new paradigm of economic education in the context of an innovative model of the development of domestic education</i> . Department of the NPU named after M. P. Drahomanov.
Український інститут майбутнього. (2023). https://uifuture.org	Ukrainian Institute of the Future. (2023). https://uifuture.org

Конфлікт інтересів: Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору.

Автори не отримували прямого фінансування для цього дослідження.

Бицюра Ю., Люхіна В. Конкурентні переваги ринку праці в Україні. *Товари і ринки*. 2025. № 1. С. 25–39. Серія. Економічні науки. [https://doi.org/10.31617/2.2025\(53\)02](https://doi.org/10.31617/2.2025(53)02)

Надійшла до редакції 13.05.2024.

Підписано до друку 06.01.2025.

Опубліковано онлайн 12.03.2025.